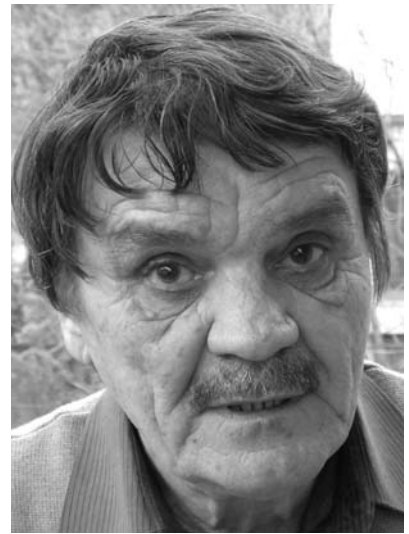

Csendes, ódon bérház földszintjének meghitt lakásában ültem le Marosi Gyulával, hogy irodalmi és irodalmon kívüli életéről, alkotómódjáról, világlátásáról kérdezzem az író, aki két új kötettel jelentkezik a közeljövőben. E kötetek adták az apropót, a társalgás pedig olyan világba kalauzolt el, amelyben a szerző készülő műveiben megjelenő univerzum hátterét, lényegét ismerhettem meg. Egy olyan író életét, aki rengeteg tapasztalattal, ismerettel gazdagodott és gazdagodik most is, sokszor önmagának, sokszor a sors szeszélyének köszönhetően. És ebből a tudásból felépül egy személyiség és egy művészet, amelyek természetes és meghitt egységet alkotnak. Tágas birodalom ez, ahol megfér egymással a belváros nyüzsgő zaja és a Dunakanyar felemelő csendje, a katonaság brutalitása és az alkalmazott grafika lágy miliője, a filmművészet társas viszonyai és a prózáíró magányossága.

Lélekbe égő képek

– *Kezdjük a gyökereidnél, az ősoknél. Kiket említhetsz felmenőid között?*

– A család birtokában felelhető okmányok, születési és halotti bizonyítványok, házasságlevelek alapján, apai ágon az 1820-as évekig ismerem őseimet. Felmenőim mindegyike kovácmester volt – apáról fiúra öröklődött a szakma –, a Gyula és a József nevek variálódtak családomban. Nagyapám házasságlevelében az áll, hogy foglalkozása: vasúti kovács, ez a magyarázata, hogy apám Zágrábban született 1910-ben, mert akkor ott építették a síneket, de aztán, az építkezés befejeztével nagyapám is önálló műhelyt nyitott Barcon. Szépapámig néven nevezhető őseimet természetesen nem ismerhettem személyesen – még nagyapámat se, ő az első világháborúban szerzett sérülése következtében korán meghalt.

– *Valami megmaradt a kovácmesterségből a te életedben is?*

– Apámnak öt testvére volt, őket mind ismertem. Tartásos

emberek voltak, amilyenek egy faluközösség talán legfontosabb iparosának illik lenni. Öntudatosak és önállóak: tudták, hogy két kezük munkájával meg tudnak élni, senkitől nem vártak segítséget, és nem is panaszkodtak senkinek. Őket nem lehetett úri, később elvtársi huncutságokkal megvezetni, átláttak a világmegváltó szélhámosságokon. Az adott szó szent volt számukra: ha valaki nem tartotta be, amolyan félelmet váltott ki, és ha valakit hazugságon kaptak, azzal többé szóba sem álltak. A szépapám előtti időkről bizonyító iratok nincsenek is, ám valószínű, hogy a mesterség akkor is apáról fiúra szállhatott, talán az idők mitikus mélységéig is: olykor azzal áztatom magam, hogy az azóta öröklődő lelkületből valamennyit még nekem is sikerült megőrizni.

Mint említettem, nagyapám az első világháborúban szerzett sérülései miatt hamar meghalt, az alig húszéves apám lett a családfenn-

tartó, legkisebb húga öt éves volt. Földbirtokuk nem lévén, Barcon nem tudtak megélni, apám Budapestre jött: senki fiát nem ismert itt, fillérek cincogtak a zsebében. Fűszeres-segédnek állt. Nyomorúságos albérletekben lakott, megkoplalt pénzcsekjéért hazaküldte a családnak. Miután valamennyire sikerült megkapaszkodnia a fővárosban, jött utána a következő testvére, József, aztán sorban a többiek is: így lettünk budapestiek. Én már itt születtem 1941-ben, a tomboló második világháború idején.

– *Vannak háborús emlékeid?*

– Igen, de csak afféle sötét, töredezett snittjeim. Megszólalnak a szirénák, valaki kikap az ágyból, rohannak le velem a pincébe... hideg van lenn, kialszik a villany, zokogások, fennhangon mondott közös imák... anyámmal valamiért rohanunk az amúgy síri csendes utcán, halottak, katonák és civilek fekszenek a köveken, hódara hull...

– *Trauma volt ez a gyermekkori élménysor?*

– Érdekes módon nem, abban az értelemben, hogy nem emlékszem, később felsírtam volna miattuk álmomban. Budapest ostromakor négyéves voltam, talán még nem alakult ki bennem a sikoltó halálfélelem, vagy tökéletesen megbíztam a körülöttem lévő felnőttekben... sötét képek, de nem iszonyatosak. Ám bizonyára ott lapulnak tudatom mélyében, csendben munkálkodnak, befolyásolnak, de nem meghatározók. Mégis azt hiszem, ez az a környezet, ahol gyerekkoromat töltöttem.

– *Ez a világ valami különleges hely?*

– Nagyon is az! Budapest legdúsabb vegetációja. A Király utca – később Majakovszkij utca – 47-es számú házában laktunk: ha az ember végigmegy a rövidke Csányi utcán, már ott is a Klauzál tér, a Vásárcsarnokkal. Annak idején itt hétvégeken, nagyobb ünnepek közelében akár egy hétig is, a város környéki településekről

felszekerező falusiak árulták a portékáikat. Hogy ne kelljen mindennap megjárniuk az utat, raktarakat béreltek, ágyrajárók voltak, nyáron megaludtak a szekéren, este bográcsban főztek – a csarnok belső részében az állandó árusokkal sajátos szimbiózisban élve, érdekes világot alakítottak ki: nem paraszti világ volt ez, de erősen falusias. Itt nem „kisztihand”-dal, hanem Adj’ Istennel köszöntek. Aztán itt volt a tér mögött, a valamikori városszélen megtelepedett zsidó negyed – a nyilas uralom idején itt volt a körülkerített gettó területe –, zsinagógával, iskolával, kóser üzletekkel, akkor még javarészt zsidó lakossággal. Ha pedig a Nagymező utcán a Duna felé indult az ember, nem messzebb, mint a Klauzál tér, egyszer csak ott volt a pesti Broadway-nak nevezett szórakozó negyed: az Operett Színház, a Moulin Rouge mulató, a mai Thália, a valaha kabarékat játszó kisszínpadok, néhány percre az Operaház, ellen-

kező irányban a Zeneakadémia – még gyerekkoromban is, mikor éppen csak pinnyogott valami közvilágítás, ez volt a város legfényesebb része. A nagyvilágiasság vonzására tett esti lödörgések közben, találkozhatál, ahogy az velem is megesett –, még Latabár Kálmánal is! Azt hiszem, nincs a világon még egy város, ahol ilyen szorosan egymás mellé települt három kisvilág.

– *Három különböző miliő, három világgép. Gazdagított téged ez a korai tapasztalás?*

– Megtanultam, hogy a világ érdekes. Sokszínű és sokkultúrájú, ezért érdemes nyitott szemmel és szívvel közelíteni minden jelenségéhez. Láttam, hogy minden kisvilágnak saját lelkülete van, s ha otthonosan akarsz járni bennük, meg kell értened, és tiszteletben kell tartanod hitvilágukat, szokásaikat.

Ám ebben a Király utca 47-es számozású házában való lakásnak van még egy – ha akarnám, akár misztikusnak is nevezhetném – érdekessége. Csak valamikor húszéves korom tájt tudtam meg, hogy ez az épület híres, egykor Pekáryháznak nevezték. Addig nekem senki se mondta, talán már senki nem is tudta az akkori lakók közül. A XIX. század derekán építtette Budapest akkori főrendőre: újonnan talán palotának számított. Vörös márvány körlepcsője van, finoman cizellált kovácsoltvas korláttal, hintókat, konfliktusokat fogadni képes kapualjjal, a kapu fölötti emeleti lakás erkélyes – bizonyára itt lakott a háztulajdonos –, az ablakkeretek, az erkély korlátja faragott kövekkel díszített, az Országházon látható kőfaragásokhoz hasonlatos. Mindezekből feltűnhetett volna, hogy a mi házunk különb, mint a környékbeli többi, de gyerekként nem észleltem – talán azért sem, mert az akkor éppen százéves, két világháború gonoszságait és nyomorúságait átvészelt ház iszonyatosan leromlott állapotban volt. Belül a lépcsőház is, a lakások is – nyikorgott a fagerendázat, repedeztek a falak, valamiért mindig érezhető volt a pincszag –, de kívülről aztán különösképpen. Sarokház lévén hosz-

A Pekáry-ház a Király utcában, a XIX. század végén – még palota korában

szan benyúlik a Csányi utcába, ez a szöglete a Teréz templomra néz, innen hosszan ellátni nemcsak a Király, de a Nagymező utcába is: valószínűleg ide valami géppuskafészeket telepítettek, kemény harcok dúltak a templom környékén, szinte rommá volt löve ez a sarokrész.

Szóval húszévesen tudtam meg azt is, hogy ebben a híres Pekáry-házban lakott egy ideig Krúdy Gyula! Mintha nemességet kaptam volna, dagasztotta a mellem. Később még azt is megtudtam: a második emeleten laktak, és ablakaik a Csányi utcára néztek – mi is a második emeleten laktunk és ablakaink a Csányi utcára néztek. Azt hiszem, négy lakás van ilyen, tehát...

– *Érdekes! És nem lehet kinyomozni, melyik lakásban lakott Krúdy?*

– Nem valószínű... de nem is akarnám. Így megmarad valami esélye, hogy a nyomdokain tapostam, ugyanabban a szobasarokban aludtam. Ez persze tényleg csak érdekesség, de a folytatásban akkor maradjunk Krúdynál. Azt írta valahol: „Nyáridőben a Király utcának sajt-szaga volt” – megjegyeztem, mert annyira békebelien bájos mondata ez. Eltöprengök, az én időmben milyen szaga is volt a Király utcának? Egyértelmű: DDT szaga. Ez egy háború után alkalmazott radikális rovarölő szer volt, később betiltották a használatát, mivel nem bomlott le, beépült az emberi zsírszövetbe, és idegméregként működött. A falak mentén mindennütt beszórták a várost ezzel a fehér, sajátságos szagú porral, az

iskolában, üzletekben, mozikban, a lakásokban is. Gondold csak el: a háború alatt az emberek nagy részének hónapokig nem volt módja rendesen tisztálkodni, nem voltak mosó- és fertőtlenítő szerek,

Tanév végi fényképezkedés, 1951

még szappan se, összebombázták a csatornahálózatot, az elhullott katonalovak döghúsát ették, gyógyszerhez még aranyért se lehetett hozzájutni, és milyen fertőzéseket hurcoltak magukkal az Isten tudja, honnan, és micsoda förtelmeken átvonuló katonák! De még a lebombázott házak eltakarítására is csak az utak, vasutak, hidak megfeszített újjáépítése után kerülhetett sor, addig a romok alatt rengeteg holttest feküdhett.

– *A háború utáni időkről ezek szerint már élénk emlékeid vannak...*

– Úgy kisiskolás koromtól. Az iskolában gyakran volt tetűvizsgálat, akinek serkét találtak a hajában, ott helyben kopaszra

vágták, bekenték a fejbőrét valamilyen bűdös folyadékkal. Gyakran kaptunk oltásokat, fene tudja, mik ellen, talán a csecsemőkorunktól elmaradottakat is akkor pótolták – mégis, szerencsétlen, a háborút valahogy átvészelt nemzedékemet tizedelte a torokgyík meg a gyermekbénulási járvány. Nyelnünk kellett a kanalas, csukamájolajnak nevezett halzsírt: borzasztó íze volt, aki nem akarta benyelni, vagy kiköpte, a tornatanártól kapott egy nagy frászt. Felnőttként, mikor már lehetett kapni szardíniát, még vagy egy évtizedig viszolyogtam a szagától. Bab, sárgaborsó, káposzta, krumpli, de leggyakrabban téztafélék: ez volt az étrend. Talán csak vasárnap ettünk valami húst, tej, vaj ritka madárként bukkant elő: azt hiszem, manapság rabkosztnak sem volna megfelelő, amin felnőttünk.

Narancsot először 1956 októberében láttam és ettem, egy osztrák segélyszervezet teherautójáról osztogatták. Telente legalább egy hónapig úgynevezett szénszünet volt – ezeken a hosszú, magányos napokon kaptam rá az olvasásra. Ez az évszak a bezártság ideje is volt: bakancsaim, még ha újak voltak is – újonnan persze mindig két számmal nagyobbak –, hamar beáztak, a kopott felnőtt kabátokból, netán katonaköpenyből varrt ormótlan télikabátjainkban a kezünket sem tudtuk felemelni. A kötelező úttörő-foglalkozásokon mozgalmi dalokat énekeltünk, nagy vezéreink és tanítóink példát mutató életéről szóló könyveket olvastak fel nekünk – de legalább

még nem kellett tudnunk a napi politika förtelmes fordulatairól.

Hát ilyen volt a háborút követő békeidőkben a „boldog gyermekkor”. Óh, Istenem! Mikor még nyáridőben a Király utcának sajt-szaga volt!

– *Nem mindig öröm kisebbséginek lenni...*

– Nem okozott ez traumát. A házunkban is éltek zsidó családok, semmiféle súrlódásra nem emlékszem. A goj elnevezés nem volt sértő, ahogyan más megnevezés sem, egyszerűen hovatarozási kategória, amit nem kellett, miért is kellett volna titkolni: léteztek a zsidók, gojok, svábok (akkor még élt ez az elnevezés), meg cigányok. A háború okán minden családnak fájdalmas veszteségei voltak – képzeld: úgy minden harmadik gyereknek nem volt apja –, még tartott a csendes, belső siratás. Olyan mindegy volt, kit hol nyelt el a pokol, a Donkanyarban vagy Auschwitzban, munkaszolgálatban vagy orosz hadifogságban.

Itt javarészt boltocskákkal rendelkező, kétkezi kisemberek éltek, kárpitosok, rőfösök, rádiószereplők, zöldségesek, libások, könyvkötők, folyt az államosítás, a mindenféle vallás-ellenes kemény ateista harc, a mondva csinált politikai okokból való meghurcoltatás: mindenki félt a párthatalomtól, akárki fia-borja – és mindez erősebb összekapcsoló erő volt, mint holmi mentalitásbeli apró különbségek. Sráckoromban a gombfocizás volt a nagy divat, jártunk egymáshoz játszani, az egyik haverom mamája libáskofa volt a

Nagycsarnokban (hogy valaki libáskofa, az se volt sértő), hatalmas szellet libaszíros kenyereket kaptunk hagymakarikákkal. És anyám is készített töltött libanyakat és húslevest maceszgombóccal.

A másság törésvonala nem is itt húzódott, hanem a vallásos és nem vallásos gyerekek között. Őt hat erősen hívő fiú járt az osztály-

Szüleimmel és öcsémmel

ba, ők sabeszdeklit viseltek – ketten még hosszú pajeszt is –, mi többiek (zsidók és nem zsidók) együtt röhögtünk rajtuk, amikor tornaórán leesett fejükről a csattal hajukhoz tűzött kissapka. A szombat akkor még teljes munkanap volt, de ők, a „munkakerülés” büntetettét is elkövetve nem jöttek iskolába, a szomszédos zsinagóga előtt találkozhattunk velük, szülekkel együtt, ünnepi sötét öltözetben, fekete kalappal a fejükön mentek az istentiszteletükre. Legtöbbjük aztán később ki is vándorolt Izraelbe, akkor egyenlítődtött ki a zsidó–keresztény arány az iskolában, de ennek sem volt jelentősége.

– *Tehát ezek szerint, gyermekkorodban nem érzékelted, ami írókorodban, ha akartad, ha nem, feltétlenül rád köszöntött, az úgynevezett népies–urbánus ellentétet?*

– Valóban nem, és amikor szembesülnöm kellett vele, nem is tudtam hová tenni. Ésszel persze felfogtam a tartalmát, de zsigerileg nem tudtam hová elhelyezni – és ezek a dolgok a zsigerekben laknak, és onnan bugyognak elő. A gimnáziumban abszolút sztárok voltak Karinthy és Rejtő Jenő, ismételtük, variáltgattuk poénjaikat, később beleszerelmesedtem Radnótiba, és akkor egyszer csak valaki azt kezdi vartyogni, hogy ez mucai. Emberek, hát mi van itt?! Ami ebből nekem jutott: soha, senki nem nevezett urbánusnak, pedig – a szó eredeti értelmében – vagyok olyan urbánus, mint akármelyik urbánus. Életvitelben, gondolkodásban, beszéd-

módban, reflexekben. Ha feltörjük a kódot, akkor teljes joggal. De nem neveztek népiesnek se, szintén teljes joggal, mert ehhez valahogy törzsökösen hozzátartoznak a vidéki Magyarország indulatai, életszemlélete, színei, hangulatai, amikről kedvtelve olvasok, nagyon is nagyra becsülöm – és akkor valaki azt kezdi vartyogni, mindez merő mucaiság... Emberek, hát muszáj nekünk mindig az öntetszelgésbe belezöldült fél-agyúak áriáival foglalkozni? Szóval... ebből nekem annyi jutott, hogy a két szék közül a pad alá essek. Egy ideig bosszantott, de most már elücsörgök a pad alatt.

– *Milyen volt az élet a háború után?*

– Kanyarodjunk most kicsit vissza apám történetéhez. Testvéreivel a nyakán – sose mondta, de elképzeltetően iszonyú szívós

munkával – harmincéves korára tudott egzisztenciát teremteni: vásárolt egy standot a Klauzál téri csarnokban. Területileg akkora lehetett, mint ez a szoba. Akkor aztán nőülhetett, majd szülehettem én. Anyám családja Vas megyei származék, egy generációval korábban jöttek a fővárosba, anyám már pesti lánynak számított.

Babot, lencsét, mákot, diót, ecetet, lisztet, sót: efféléket árult ezen a kis standon. Reggel hatkor nyitott, este nyolckor zárt – napi tizennégy órát ugrálni, hajlógatni, mondhatni sportteljesítmény. Aztán kicsit még rovincsolni kellett, utána jöhetett haza. Megvacsorázott, és még nem volt vége a napnak: jegyrendszer volt, alapvető élelmiszereket csak jegyre adhatott ki – napközben egy dobozba dobálta a különböző színű, bélyegnagyságú jegyeket,

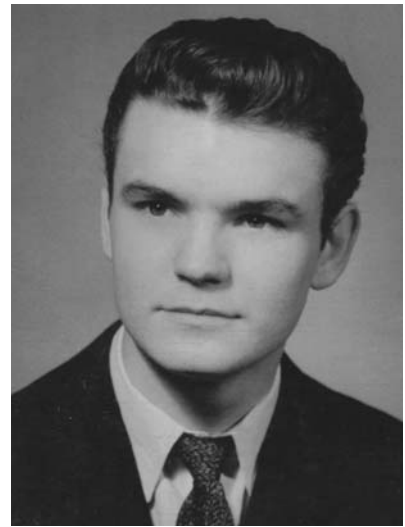
Marosi őrzetű

este aztán szét kellett válogatni, egy hivatalos úrlapra felragasztgatni, ebben, míg el nem nyomott az álom, segédkeztem. Ha áruért kellett mennie, vagy valami hivatalos ügyet intézni, anyám állt be a

pult mögé, s ha nem volt kire hagyjon, vitt magával engem is. Én voltam a kisas, a gyerekek szeretnek boltost játszani. Persze csatangoltam fel-alá a csarnokban, minden árus ismert, elkomáztattak velem, cukrot kaptam, gyümölcsöt, mosolyogtató kis figura lehettem.

– *Mint az Eldorádó világa, Eperjessel és a kisleányval?*

– Nagyon is! Örültem ennek a filmnek, ismerős, életes ízei vannak. Pláne, hogy még jó is... szeretem. Aztán eljött az államosítás, azaz a szövetkezesítés ideje: mint faluhelyen a gazdákat, mindenkit „önkéntesen” beléptettetek egy téeszbe, majd hamarost a „demokratikusan” választott szövetkezeti elnök elvtárs mindenkit más munkahelyre vezényelt, nem maradhattak a régi, valahai saját boltjukban, mert az közösségellenes magatartást táplált volna. Apám ezután, mondhatom így, kilépett a társadalomból. Munkáját elvégezte, családja iránti kötelességeit teljesítette, de vasárnaponként, minden ünnepnapon ment a Börzsönybe. Ha akartunk, anyámmal és öcsémmel mehettünk vele, de akár otthon is maradhattunk. Gimnazista koromig, nyáridőben sokszor mentem vele, csatangoltunk a hegyek közt, a patakok partján, szalonnáztunk, meglátogattuk az ismerőseit Szokolyán. Később vett egy semmirevaló csiktelket, bontott anyagból egy faházat eszkábált, nyugdíjas éveit, a legzordabb hónapokat kivéve ott töltötte. Tulajdonképpen igaza volt: mi dolga lenne az embernek egy olyan társadalommal, amelyben semmit sem számít a tehetség, a szorgalom, a munkabírás, mert mindent fölülírnak az életidegen eszmék, a világmegváltást ígérő

Érettségi képem

satnya fantazmagóriák? Hogyan vállalhatott volna akár egy nyikkánási közösséget is Rákosi elvtársal és bandájával, akiket Moszkva lakájainak és közönséges bűnözőknek tekintett? És még valami: erős a gyanúm, hogy bár meghódította, de nem tudta megszeretni ezt a várost. A lelke vidéki maradt, a nagyvárosban idegen. A Börzsöny, a Dunakanyar iránti imádata alakította további életemet – talán ezt hagyta rám örökségül.

– *Folytathatnánk akár innen is, hiszen egy kötetre való írásod szől erről a tájról, az itteni eseményekről... de tartsuk be az idő sorrendiségét: tehát a gimnázium?*

– A Kazinczyban jó tanulónak számítottam, így mehettem a Barcsay utcai Madách Gimnáziumba. Az iskola akkor még őrizte a háború előtti szellemet, latintanítás is folyt, szigorúak voltak, az általánosban fél gőzzel voltam jó tanuló, itt aztán komolyan tanulni kellett, nem volt mese – még afféle klasszikus gimnázium volt. Az itteni osztálytársaim jó része már értelmiségi családokból jött, és itt kellett rádöbbenem – bár addig is összeolvastam mindent, ami csak a kezembe került –,

Kisfiammal

micsoda kulturális elmaradásaim vannak. Meghúztam magam, figyeltem és igyekeztem... Ráadásul én voltam az első a nagycsaládban, aki – hogy így mondjam – túllépett a kétkezi dolgozók világán. Szüleimnek nem voltak erről a világról tapasztalataik, még tanácsot se tudtak adni, hogy adott esetekben hogyan viselkedjem. Gyakorlatilag tizennégy éves koromban el kellett engedniük a kezemet, a saját józan belátásomra voltam utalva.

– *De ez valami korai szabadságot is jelentett, nem?*

– Igen... „teher alatt nő a pálma”, de azért nehéz terhű volt ez a szabadság. Biztosan észrevetted: minden első generációs értelmiségi elmondja ezeket. Szorongva mentem be minden reggel, mert tudtam, hogy itt is, ott is lukak vannak... Egyedül a délután is folytatható sportfoglalkozásokon adhattam magamat. Kosaraztunk, kézilabdáztunk, rögbiztünk...

– *Egy novelládban írod is, hogy az Aranycsapat bővületében micsoda focicsatákat vívtatok a Klauzál téren. A focimániának lett folytatása?*

– Abban az értelemben nem, hogy valamelyik egyesületbe kezdtem volna járni, de akkoriban azért befértem a gimnázium válogatottjába. És itt még egy érdekesség: párhuzamos osztályba jártam Albert Flóriánnal, ő A-s volt, én meg B-s, természetesen ő is tagja volt a csapatnak, így hát elmondhatom – ha nem is sokszor, mert Flórit hamar eltiltotta a Fradi a gimnáziumi meccsektől, nehogy egy ilyen uli-buli meccsen lerúgják –, hogy egy csapatban játszottam Albert Flóriánnal. Egyébként két fiú is volt, aki – akkor úgy tűnt – hasonló tehetség, ők valamiért eltűntek, Flóri pedig futott fel a csillagos égig: érettségi táján már válogatott volt.

– *És akkor egyszer csak kitört 1956-ban a forradalom...*

– Igen... a harmadikat kezdtük el járni. Itt most iszonyúan kell fegyelmelni magunkat, mert ha belekezek a mesélésbe...! Mint-hogy szinte a város szívében laktunk, a napközbeni tekerések során szinte minden, később híressé vált helyszínre eljutottam, a Moszkva tértől a Corvin közig, útba ejtve a Köztársaság teret... mindenkinek, akinek jó sorsa megengedte, hogy két szemével láthassa a százévenként megisméltendő magyar forradalmak egyikét, egész életét meghatározó élmény. Talán csak egyet, várj... (feláll, egy dobozkából elővesz egy két-

száz forintos nagyságú, furcsa formájú fémdarabot, feltehetőleg réz, sötét patina borítja). Tudod, mi ez? Egy darab a Sztálin szoborból. Saját kezűleg fűrészelttem le, közben valahol még hallani lehetett, hogy lövöldöznek.

– *Akkor csak annyit: váratlanul ért a forradalom kitörése, vagy az előzményekből sejteni lehetett?*

– Minden forradalom váratlanul tör ki. Persze vannak előzményei, de egyszer csak úgy lobban föl, mint a szerelem. 23-án nemzeti színű zászlókkal – közepükből a borzalmas címert már kivágták, lukas lobogókkal –, szinte népünnepélyszerűen vonultunk a Parlament elé, azt hiszem, arra se számított senki, hogy néhány óra múlva már meg lesznek az első halottak a Rádiónál. Alapvető oka, azt hiszem, a reménytelenség volt. Mindenki nyomorúságosan élt, lakott, táplálkozott, ruházkodott – kivéve a nagyon szűk, elzárt életet élő vezetői réteget –, állandó fenyegetettség és megfélemlítések légkörében: ezt el lehetett viselni egy darabig, de amikor szétfeszült minden remény, a kilátástalanság ráült az emberek lelkére, hogy ebből nincs szabadulás, egész életünket tetű módjára kell leélnünk, akkor egyszer csak elfogyott a józan belátás, megszűnt a halálfélelem, a menekülési ösztön elsöpörte a realitásokat, és kitört – ez esetben helyén való a nagybetűs megtiszteltetés – a Forradalom.

– *Ami után jött november 4-e...*

– Talán meglepőnek hangzik, de tizenhat évesen a forradalmi lelkesedés mellett erősen élt bennem a kétely, hogy sikerülhet-e győzni... azaz a ruszkiak valóban hazamennek-e – amint az népköveteléseként a házfalakra is fel volt festve –, és mi, Ausztriához hasonlatos semleges

ország lehetünk, de amikor hajnalban meghallottam a szovjet tankok lánctalpainak csörgését a budapesti utcák kövezetén, depresszióba zuhantam. Már voltam annyira érett, hogy állapotomról tudomásom legyen, küzdöttem ellene, de hosszú évekig, az újabb és újabb kivégzések hírére, hónapokra ismét elkapott. A Madách pedig félelmetes, de még inkább undorító események színterévé vált – pedig nagyjából arra az időre találtam volna bele a gimnázium légkörébe –, az igazgatót eltávolították, idősebb tanárokat nyugdíjazták, egyenruhás emberek jöttek be, és egyenként, a tanári szobában eléjük kellett járulnunk: kérdezős-

ködtek, kiről mit tudunk, fényképet mutogattak, ismerjük-e, találkoztunk-e vele, fenyegetőztek. Pedig magában az épületben szinte semmi nem történt, leszedték nagy vezéreink és tanítóink arcképeit a falakról, ledobáltuk az udvarra, összetörtük a szovjet mintára készült, festett, gipsz címereket, elégettük az orosz tankönyveket... de ennyi szinte minden felsőbb iskolában megesett. A megszüntetett katonai középiskolából, meg az Isten tudja, honnan, új, fiatal tanárokat kaptunk – bizonyára utasításba kapták a fegyelmezés fontosságát –, az orosz nyelvű volt Gorkij Gimnáziumból néhány új osztálytársat, akik szinte azonnal megkezdtek szervezni a KISZ-t... kétséget se hagyva a felől, hogy aki tovább szeretne tanulni, annak be kell lépnie. Gyűlöletes lett a légkör, tanulni

pedig – mondjuk bemagolni a gömb térfogatának kiszámításához szükséges képletet – egyszerűen abszurd volt ilyen helyzetben, de meg kellett szerezni az érettségi papírt.

– *Mivel aztán kirakatrendezőnek tanultál. Hogy keveredtél oda?*

Egy forgatás szünetében: Nemeskürthy István, jómagam, Drahota Andrea, Szűcs János

– Tudja fene. Azt hiszem, valami brosúrából olvastam ki, érettségivel milyen szakmákat lehet tanulni, és ez megtetszett: kirakatrendező és alkalmazott grafikus.

– *Volt valami vonzalmad a képzőművészethez?*

– Nemigen. Tulajdonképpen ismeretlen terület volt előttem. És akkor megtörtént a csoda! Végre, életem első iskolája, ahová szerettem járni. Gyakorló szakemberek tanították a különféle technikákat, tapétázástól az üvegfestésig, nem foglalkoztak a számonkéréssel, aki nem tanulta meg, magára vessen. Tanultunk anyagismeretet: milyen is az igazi angol szövet? Betűtípusokat, tussal, festékekkel írni, ember nagyságú feliratokat készíteni. Gondold el: akkor még nem voltak ügyes számítógépek, amelyekkel percek alatt szinte bár-

mit el lehet ma készíteni. A nyomdatechnika is nehézkes volt: minden installációt kétkezi munkával készítettek. És nem volt semmiféle KISZ-szervezés, meg politikai gusztustalanságok ebben az iskolában. Tanáraink olykor elvállalták kiállítások rendezését, vásári pavilonok berendezését,

hívtak minket is besegíteni, így még valami pénzeckét is kerestünk. Tanultunk művészettörténetet is, Marcell György festőművész előadásain. Gyurka bácsi termetével, vällig érő ősz hajával az idős Liszt Ferencet formázta, és sajátos módon tanított: saját tulajdonú, kedves mesterei munkáit tartalmazó diaképeket

vetített a falra – Rembrandtot például kihagyta –, és rövid idejű, tárgyilagosságnak mondható közlések után felhevülve felugrált a vetítógép mellől, szemekre, kezekre, hajakra, ruhagombokra mutogatva titkokról mesélt, miből keverték a festékeket, hogyan festettek már száraz és még nyirkos falfelületekre, néhány részlet összehasonlítása okán évszázadokat ugrottunk előre, hátra, és aztán ott is ragadtunk, két év alatt azért eljutottunk Giottótól az impresszionistákig. Egy világot nyitott ki előttem – előttünk.

– *Szinte irigyellek... így kéne valahogy az irodalmat is tanítani.*

– Hát nem is úgy, hogy a gyerekekkel mondjuk, a ballada definícióját szó szerint bemagoltatják. És még valami: a körülmények miatt kimaradt gyerekkoromból a festékekkel való pacsmagolás

öröme, jóformán akkor fedeztem fel a színeket – volt ott mindenféle festék, tobzódttam bennük, mint egy óvodás. És még egy hozadéka az iskolának: ott ismerkedtem össze Simonffy Andrással, évfolyamtársam volt. Hamar kiderült, hogy ő is amolyan mindent összeolvasó ember, nagyokat tudtunk beszélgetni, egyre többet lógtunk együtt, jó évtizedig aztán számomra a két-három legfontosabb ember közé tartozott.

– *Érdekes lehetett, mikor közösen megvallottátok egymásnak, hogy mindketten írók szeretnétek lenni...*

– Nem volt közös vallomás. András hamar előjött a farbával, de engem akkor még annyi minden érdekelt... Bár mindig is szívesen irkáló gyerek voltam, gimnazista koromban, ha olyan hangulatom támadt, írtam novellaféléket, de akkor úgy tudtam, hogy az író olyan ember, aki magányosan ül egy szobában, napokig, hetekig, hónapokig, és veri az írógépet. Ennél sokkalta társasabb lénynek éreztem magam – és akkor még az is voltam. Motoszkált bennem ez a lehetőség is, de még nem mondtam, mondhattam ki.

Szaktanácsadói bizonyítvánnyal a kezemben aztán mégse lettem kirakatrendező: valahol meghalhattam, hogy indul egy tördelőszerkesztői tanfolyam, és a könyvek iránt érzett szerelemből jelentkeztem oda. Előképzettségemmel jóval többet tudtam a szakmából, mint az akkor érettségizettek, fel is vettek. Az Akadémiai Kiadóhoz kerültem gyakornoknak. A két éves gyakornokság alatt dolgoztunk a kiadóban, délutánonként, esténként előadásokat hallgattunk, időnként egy-két hónapot valamilyen nyomdában töltöttünk, a sze-

dőteremben, gépteremben, kötészeti-teremben, hogy kitanuljuk a szakma gyakorlati részét. Elégedett voltam a fejleményekkel: úgy éreztem, ez a szerkesztő-nyomdász pálya éppen nekem való. De egy év után meg kellett szakítanom: behívtak katonának.

– *Fordult veled megint egyet a világ a katonáskodással?*

– Fordult bizony. Az első három hónap, az eskütételig rettenetes volt. Addig ki se tehattük a lábunkat a laktanyából, és amit addig csak könyvekben olvastam, mikkel szórakoztatták magukat korábbi időkben a némi kis pálinkával is felhergelt altisztek, azt – a testi fenyítésen kívül – mind megkaptuk. Egész nap futottunk, kúsztunk, meneteltünk, jeges vízzel mostuk a hosszú folyosókat, éjszaka riadó, mikor végre visszatérhettünk a körletbe, az ágyak felborogatva, ruhák, felszerelések szétdobálva, még a szalmazsákból is kiborogatták a szalmát... hajnalig takaríthattunk. És szinte csak üvöltve szóltak hozzánk. Gyakran elhangzott: „Most aztán elkapjuk a tőkét ezeknek a hóbörgőknek!”, amiből tudhattuk, felsőbb parancsra történik mindez, mert a „hóbörgő” a kádári konszolidáció egyik kulcsszava volt: a forradalom alatti tüntetőket, ellenkezőket, tiltakozókat nevezték így. Az eskütétel után, mondhatom így: normalizálódott a helyzet, katonák lettünk. Híradósok voltunk, meg kellett tanulnunk a technikát, eredményt is fel kellett mutatnunk, efféle nyomás mellett ez lehetetlen lett volna – de bemutat-ták, mi mindent, akár bármit is megtehetnek velünk. Mondhatni, a gyermeki világ utolsó illúziói szálltak el akkor. De – legalábbis bennem – valami kemény dacot is

szült: feltörte a lábam a csizma, gennyes volt a sarkam, de végigcsináltam a díszmenetet, még azt is kibírtam, hogy összeragadt szájjal még másfél órát álljak a betonon, a tűző napon – én mindent kibírok, nem tudtok megölni, mondtam magamban.

– *Ez az önismeret erősített, vagy inkább a hatalomhoz való viszony nyersességét tárta fel?*

– Mindkettőt... és még valamit: ha kihúztad magad valami közös munka alól, helyetted a többieknek kellett megcsinálni. Lenéztek érte, nem beszéltek veled, a rangsor alá kerültél. Megtanultad, hogy azokkal, akikkel „együtt húztál csizmát”, közös a sorsod, nem úszhatod meg okoskodó dumákkal, filozofikus mélységű lafatyolásokkal. Ha tengelyig süllyedt a vezetőkes kocsis sárba, azt valahogy ki kellett tolni, vonszolni onnan, szó nélkül mentél. Hogy semmiféle előnyért spiclikedésről, smúzolásról szó se lehetett, mert a poklot kapod érte. És idővel még önmagad előtt is szarrá válsz, de meg is érdemled.

Aztán csak letelt a két év... Slusszpoénként megkaptuk a kubai válságot: már velünk voltak a civil ruhák, amikor meghosszabbították a szolgálatot „bizonytalan ideig”...

– *Erről írsz a Vadgesztenye című novelládban.*

– Azt 1988-ban írtam, a szabadság várásáról szól... az alig tűrhető várakozásról. Katonai pályafutásom ezzel még nem ért véget: 1968-ban, a Csehszlovákiába való bevonuláskor ismét behívtak, megint csak „bizonytalan ideig...” A kivonuló csapatokat tisztekkel erősítették meg, az ő helyükre kellett állnunk, én egy építőszázad szolgálatvezetője lettem. Egyhónapos fiamat aztán a kaland végeztéig alig láttam. De még ez

után is: egy nátronzsákba gyömszölve itthon volt az előszobai szekrényben, a géppisztoly kivételével az egész menetfelszerelés, személyimben a bármikor érvénybe léptethető behívóparancs... azt megúsztuk, hogy a szovjet–kínai határcidens-sorozatok idején az Amur-kanyarba menjünk. Terjedelmi okokból erről itt nincs mód többet beszélni... Leszerelésem után vissza az Akadémiai Kiadóba, és akkor ismerkedtünk meg a feleségemmel, akivel 1965-ben össze is házasodtunk.

– *Akkor... 47 éve vagytok házasok?*

– Házasok 47 éve... igen. A mi életünk más érzelmi és erkölcsi szinteken zajlik, minthogy időnként lecserélgessük öregedő feleségünket. És akkor kellett beváltanom egy magamnak tett ígéretet: még vastagon előttem álló katonaidőmben András küldött nekem egy Új Írást, ha nem is az első, de valamelyik első közötti novellája volt benne. Akkor elkövettem egy hibát: tudva tudtam, hogy arra sosem szabad gondolnom, hogy ha nem kéne itt lennem, mi mindeneiket csinálhatnék – normális börtönpszichózis –, de akkor arra gondoltam: akár novellák írásával is próbálkozhatnék! Néhány hétre elviselhetetlenné tettem a benti életet magamnak, mire sikerült újra jegelni a lelkemet, és akkor megfogadtam, ha leszerelek, próbálkozom én is. Ha Andrásnak sikerült... miért is ne? Meg is tettem: 1966-ban jelent meg első írásom – nem véletlenül egy katonatörténet – a Tiszatájban. Aztán a

Kortársnak is küldtem írásokat, jól fogadtak. Ez az időszak az ötvenes évek – és jó néhány szocialistának nevezett országban tovább uralkodó – dogmatikusságának óvatos levedlési ideje volt, fiatalon persze örjítően lassúnak

Gombavadászaton a Börzsönyben

éreztek a tempót, de azért valami mozdíthatóságot érzekelve perspektívákat nyitott.

– *Így kezdődött irodalmi pályafutásod.*

– Igen, de írónak csak az első kötetem megjelenése után mertem nevezni magam. 1970-ben már volt feleségem, fiam, könyvem: akkor mertem remélni, hogy az élet nem is annyira kegyetlenül nehéz. Különben: szerinted terjedelemben hol tartunk?

– *Úgy a felénél...*

– Ajaj! Most jön a java, én meg csak novellázatok itt... „Ugorjunk!”

– *Akkor: 1973, Fiatal Írók József Attila Köre?*

– Igen... de előtte feltétlenül el kell mondanom: kötetem megjelenése után keresni kezdtek filmek, televíziósok, megcsinálhatnánk ezt vagy azt a novellát...

– *Miért épp téged?*

– Nem csak engem... Akkortájt futott fel a televízió, nagy kulturális

felvevő piac is lett. Mi pedig újak voltunk, új hangokkal, kicsit divatosak lettünk. Engem biztosan azért kerestek, mert történeteket írtam, amelyeknek volt elejük, végük, figuráik, konfliktusaik – a mozgókép ezek nélkül nem él meg. Korai írásaimat – a felesleges magyarázkodások, okoskodó elme-futtatások elkerülése végett – vágásszerűen szerkesztettem, a filmek snit-telős technikájával. És – mondták: élő, jól mondható párbeszédet írok. A tévéből Málnay Leventével, Mihályfy Sándorral, Nemere Lászlóval csináltunk hosszabb-rövidebb műsorokat, aztán Gábor Pállal egy

Horizont címmel bemutatott mozifilmet.

– *Nyilván neked is voltak vonzalmaid a filmek iránt. Honnan erednek?*

– Gyerekkoromban mindig kaptam, gyakrabban kikunyeráltam arra zsebpénzt, hogy a hozzánk közeli Tinódi moziban megnézhessem a heti filmet: tudjuk, a fiatalokat mágnesként vonzza a mozgókép. Nagyrészt szovjet, magyar, meg más szocialista országok filmjei voltak ezek, ostoba politikai demagógiával terheltek, de dramaturgiailag nem is rosszak. A hatvanas évek elején, közepén, a megtorlásokat befejezettek nyilvánítva, óvatos nyitás következett: a Filmmúzeumban, klubokban, az Egyetemi Színpadon már meg lehetett nézni a nagyközönségnek be nem mutatott filmeket. A József Attila Kör megalakulása előtt már létrejöhetett a Balázs Béla, a fiatal filmesek stúdiója, jártunk – akkor már feleségemmel – a vetítéseikre:

valahogy a filmmel együtt nőttünk fel. És a filmművészet micsoda virágzó korszaka következett! Nem tartok névsorolvasást, de az olasz, francia, cseh, lengyel és igenis, a magyar filmek! Fontosságukat tekintve, számomra egyenlő értékűek voltak az ugyancsak felfutó irodalmi teljesítményekkel. Kapcsolatrendszeremben együtt épültek az irodalmi és a filmes ismeretségeim.

– Akkor hát természetesen módon kezdte el a próza mellett forgatókönyveket írni?

– Természetes módon, de meg kellett kínlódnia érte. Először mély zsigeri berzenkedéssel fogadtam, ha egy rendező előállt egy ötlettel: te, mi lenne, ha ez meg az nem így lenne, hanem úgy... De be kellett látnom, hogy ő képekben gondolkodik. Amit képekben el tud mondani, arról minek beszélni? A keze alá kellett dolgoznom és nehéz szívvel látnom, hogyan lesz az én prózagyermekeiből az ő filmgyermek. Az ártatlannak látszó változtatások legtöbbször felborítják az eredeti szerkezetet, újat kell konstruálni. Mivelhogy az agymunka a legolcsóbb, hogy ne egy huszonöt-harmincfős stábot kelljen várakoztatni, a jelentéktelennek látszó részleteket is, legalább át kellett beszélni – úgyis tud meglepetéseket szerezni a helyszín meg az időjárás –, aprólékos babramunka. És ki mindenki szólhat még bele! Alkotótársként jogosan az operatőr, akár a színészek is, anyagi szempontok miatt a gyártásvezető... cenzurális okokból, tehát jogtalanul, akkoriban nem is láttam át, kik is. Nagy macera egy kész-

nek mondható filmforgatókönyv – így helyes mondanom: előállítás. Olvastál már filmforgatókönyvet?

– Csak irodalmilag szerkeszteteket. (Feláll, egy alsó szekrényből taláalomra kivesz egy stencilezett könyvet: A4-es lapokon, két oldal-

Nagyfiunkkal

ra gépelve, sűrű szöveg, 240 oldalnyi, súlya van: „A margarétás dal.” Az eleje táján taláalomra felcsapom: POGOLJEVI VASÚTÁLLOMÁS, 4. kép [nappal] 3. Félközél: itt Natasa akkor viselt ruházatának leírása következik. Így ránézésre is rengeteg munka van benne.) És mi vonzott ebben a munkában?

– Bizonyára a léghör. Akkori lelkiállapotomhoz nagyon is passzolt. Mondtam: az író olyan ember, aki hónapokra begubózik, s mikor kirágja magát a gubójából, nagyjából arról tud beszélni, mit csinált, miket gondolt ez idő alatt a gubóban – bocsánat az egész szakmától! Igen, léteznek nagyon is színes egyéniségű írók, költők (az újonnan támadt írócelebeket most figyelmen kívül hagyva), de ennek a szakmának ilyen a gyakorlási módja. Ezért akkoriban még erősen kellett fegyelmeznem magam, hogy meg tudjak maradni hosszú

ideig egy helyben a fenekemen. A filmes társaság csupa vibrálás, szimatolás, kifigyelés... napi eszmecserek a szakmához tartozókkal, operatőrökkel, technikusokkal, sminkesekkel, ruhatervezőkkel, koreográfusokkal, kaszkadőrökkel, állatidomárokkal, és mindenkivel, aki csak az útjukba került. Helyszínek keresése, forgatások során utazások, új arcok, zenék, technikai lehetőségek felkajtatása. Valahogy lazább, mondhatnám demokratikusabb a léghör is, az irodalmi közeg hozzá képest még kissé feudálisnak is mondható. A világra is nyitottabb, nemzetközibb. Úgyhogy, amikor '79-ben hívtak a tévébe...

– Álljunk meg egy pillanatra! Azért a József Attila Kör, meg a Mozgó Világot ne hagyjuk ki! A Körnek alapító titkára voltál, a lapnak prózarovat vezetője, ezek azért érdekes események.

– Igen, de a megszabott terjedelemre való tekintettel... a Körről a harmincéves Móricz Zsigmond-ösztöndíj kapcsán írtam, a Mozgóról meg már annyi mindenki mondott annyi érdekeset... Inkább olyasmikről beszélnek, amikről eddig még nem. Az akkori politikai kurzus „húzd meg, ereszd meg” gyakorlatában egy lazítási periódus következett, és – nagyjából a Lakitelki Találkozó előtt valamivel – megkérdezték a tévében, volna-e kedvem beállni dramaturgnak. Nagyjából már mindenkit ismertem ott, tudtam is, miről van szó, gondoltam, megpróbálom. Az akkori Magyar Televízió drámai és irodalmi

főosztálya évente egy adott összegből gazdálkodott, melyből adott műsorpercet kellett készítenie. Ebből versműsorok, évfordulós megemlékezések s hasonlóknak mellett úgy évi húsz tévéjátékra tellett. Természetesen akkor sem Teréz anya nővérei dolgoztak a tévében, de normálisnak nevezhető munkahelyi légkör uralkodott. Ha két egymást nemszeretem ember összekerült egy stádba, szemük se rebbent, magánérzelmek nem bukkantak elő. Ami számomra új volt – és bele kellett szoknom –, a mókuserék állandó forgása: amíg magamnak dolgoztam, lehetek a tehetségtelenségtől bőgő szétszórt heteim, életuntan vakarózó hónapjaim, itt kegyetlenül jöttek a betervezett határidők. De hát ha a kovács nagyapámhoz elvitte a gazda a lovát, és megállapodtak, hogy délre kész lesz a patkolás, gondolom, ha a fene fenét evett is, harangszóra az el is készült. Az egyik munkából még ki sem, a másikba már be, így ment nálam is.

– *Akkor nem sok idő maradt prózára írni.*

– Nem sok, de azért maradt, és írtam is. Ám amikor beálltam, mondjuk így: „televíziós profinak”, idősebb írókollégák közül többen figyelmeztettek, vigyázzak, könnyen tönkretelhetem magam, számomra ismeretlen neveket soroltak: micsoda tehetségek voltak, aztán megette őket a film. Ha megkérdeztem, miért is, bizonytalanul ugyan, de a pénzt emlegették: itt könnyen jön, könnyen megy... elcsorog vele az ember is. De hát a szocialista tervgazdálkodásban ez a veszély nem fenyegetett! Mondjuk egy jobb tanári fizetésért dolgoztunk, valamilyen nemzetközi fesztiválon nyert díjért pramiu-

mot kaptunk – osztályfőnöki pótlékkal kiegészített, jobb tanári fizetést. Amikor aztán az időm engedte, még kedvem is kerekedett hozzá, és leültem az üres papír elé, napokig egy sort se tudtam leírni. Bár kész volt bennem az írás – de nem jöttek a mondatok. Rá kellett jönnöm, hogy már képeken gondolkodom. A képi látásközpont ráülve elnyomta a másik agyféltekében található beszédközpontot. Figyelni kezdtem, mi gyilkolja még a prózáírókat? Ezen munka kollektív volta. Ha az ember prózára ír, és elakad, elbizonytalanodik, csak egy szál magatud átevíckélni rajta, ha nem sikerül, elhallgat vagy beleőrül. Forgatókönyvi megfeneklésekkor mindig akadt valaki, aki egy ötlettel, vagy akár a struktúra átrendezésének javaslatával át tudja lökni a holtpontra – egy forgatókönyvíró mondhatja: gyerekek, pontosan értem, mit vártatok, de most ennyi tellett tőlem, kinek van valami jó ötlete? –, ezzel fel is adja önállósága jó részét, belevágja a bicskát a prózáíróba. Viszont egy prózáírónak sohasem kell – mert van elég esze hozzá, hogy elmismásolja – nyilvánosság előtt szembesülnie azzal, gyerekek, ennyi a tehetségem és kész. Hacsak nem akar színpadiasan önmarcangolni – ezt is lehet modern prózának nevezni.

– *De nyilván nem bánod, hogy életed két évtizedében ezzel foglalkoztál?*

– Én ezt a tevékenységet fontosságában egyenértékűnek tartottam és tartom a prózáírással: korunk a mozgókép bűvöletében telik, illik – vagy csak illene – korunk gyermekeinek lenni. Számomra inkább az a furcsa, hogy ha valaki összetákol egy színdarabot, azt az irodalmi élet számon tartja az életmű-

vében, ha filmet ír, azt nem. Így van, mit tehetünk? Sokszor csak nagyokat nyeltem, amikor ez időben találkoztam egy írókollégával, és az aggodalmas pofával megkérdezte: „Mi van veled, Gyulám, hogy mostanában nem írsz?” Nézd, itt a jobb csuklóm alatt van egy göb, a gyakori, ki nem pihentetett ínhüvelygyulladásoktól keletkezett: akkor még írógépen kellett írni, egy-két kopírpapíros másolattal, hát meg kellett ütni a billentyűt – nem panaszképp mondom, hanem a dolog abszurd humora miatt. Negyven filmre és tévéjátékra van felírva a nevem – és természetesen, nem minden kész könyvből lett produkció, vagyis még jónéhányat megírtam. És ha csak egy röpké mondat erejéig is, de meg kell említenem: az élet ajándékaként – az irodalmi élet jelesei mellett –, kivételes képességű és egyéniségű embereket ismerhettem meg, agytornákon vehettem részt velük – abszorrendben – Bacsó Pétertől Zsurzs Éváig. Ha valamit bánhatok, az az, hogy rövid az élet.

– *Mik következtek a Horizont után?*

– Gyarmathy Líviának írtam *Minden szerdán* majd *Vakvilágban* címmel futó mozifilmeket, Mihályfy Sándornak – aki szinte szenvedéllyel vitte vászonra szeretett íróit – Karácsony Benő *Nap oldal* és Tersánszky Józsi Jenő *A margarétás dal* című regényeiből forgatókönyvet, Mihályfi Imrének Nagy Lajos *A három boltoskisasszonyát*, *Egységben az erő!* címmel játszott tv-filmet, majd egy négyrészes, *A Szórád ház* című sorozatjátékot. Velük, hármójukkal dolgoztam a legtöbbet – Sanyit jó barátaim közé sorolhattam –, de dramaturgként jegyzett egyes

produkciókban, mint például a hat részben lefogatott *Égető Eszterben* is van annyi munkám, mintha újra írta volna az ember.

– *És akkor a József Attila-díj után megkaptad a Balázs Béla-díjat. Hányan vagytok, akik mindkét, tulajdonképpen más-más szakmához köthető díj birtokosai vagytok?*

– Balázs Jóska barátomról tudom, de biztosan vannak mások is... utána kellene nézni. S ahogy itt elő-előbukkantak nevek: Simonffy András, Császár István, Balázs József, Mihályfy Sándor, szívbeli jó barátaim... már mindnyájan elmentek... miért épp a legjobbak?

– *Hogyan fejeződött be forgatókönyvírói, tévés pályafutásod?*

– Tulajdonképpen az úgynevezett rendszerváltáshoz köthető. A kerekasztal tárgyalások idején a résztvevők mintegy felét személyesen ismertem, bíztam bennük, gyermeki naivitással azt gondoltam: jaj, de jó, most majd megcsinálhatjuk azokat a filmeket, amiket eddig nem engedélyeztek. A folyamat során elkövetett balekságok és gengszterkedések miatt verhetjük fejünket a falba és szégyellhetjük is magunkat – nem mindnyájan egyformán! Az ostobaságok és a bűnök közé tartozik a magyar filmgyártás szétzilálása, a Magyar Televízió mint kulturális műhely szétverése. A kezdeti időszakban, amikor bepárasodott szemű szónokok arról zengedeztek, hogy „hazánk visszanyerte szabadságát és nemzeti szuverenitását”, álmomban se gondoltam, hogy mindez nemcsak a kulturális élet, de a napi életünk kultúrájának is ekkora zuhanásával jár. S hogy ennyi lelkes vállalkozó lesz, akik újsütetű megvilágosodásaik által

vezéreltetve, akit csak érnek, betaszígnak a fekete lyukba. Ezekről majd máskor... egy hasonlóan hosszú beszélgetésünk során.

– *Mik voltak azok a könyvek, amelyekről úgy remélted, megcsinálhatjátok?*

– Úgy féltucatnyi... a legjobban sajnálom, hogy nem sikerült, az Galgóczi Erzsébet *Vidravas* című regényének megfilmesítése, ebből írtam forgatókönyvet – Erzsébet írt jó néhányat, és még tudott is forgatókönyvet írni, de akkor már halott volt. A regény a tőrés mércéjét súrolva éppen hogy megjelenhetett, a volt Ávó-s főtitestek érzékeny lelkének háborgásai miatt, az utolsó fejezetet ki is kellett hagynia... amit, jóval később a Kortárs leköszölt – természetesen ezt is beleépítettem a könyvbe: a mosonmagyaróvári sortűz képeivel fejeződött be. És sajnálom, hogy nem sikerült a Tarr Sándor novelláiból készült könyvet se leforgatni – nála jobban senki nem írta le, hogyan éltek a munkások a „saját hatalmuk”, a proletárdiktatúra alatt. A korábbi határozott „nem”-ekkel szemben a nyálazások, hitegetések, kavarások, az úgynevezett „pályáztatások”, az eltűnő pénzek ideje jött el... na, erről majd abban a másik beszélgetésben. De legalább Gyarmathy Líviának sikerült megcsinálnia a recski munkatáborból való egyetlen sikeres szökés történetét – Lívia hihetetlen szívósságának köszönhetően –, s ebbe volt szerencsém rendesen beledolgozni.

2001-ben aztán megkaptam a televíziótól a felmondóleveletem – postán, ajánlott levélben! egy vakkantásnyi szót sem pazaroltak rám –, de nem is bántam: az utolsó két-három év már csak kínke-

szerves, egyre reménytelenebb vesszőfutás volt.

A rendszerváltásnak nevezett folyamat első szakaszában azt kellett tapasztalnunk, hogy minden politikai párt úgy hiszi, ha meg akarja nyerni a következő választást, döntő befolyást kell szereznie a Magyar Televízióban. Acsargásaikra és törpeségeikre emlékezve, talán még azt is hitték, ha már a portás is az ő emberük, képességet nyernek az ésszerű és tisztességes kormányzásra. Semmi nem számított: gyors ütemben sorvasztották el az intézmény kulturális műhely-jellegét. A következő szakasz már a magánkézben lévő televíziós társaságoknak való helycsinálásról szólt: megjelentek a zakójuk hajtókája alatt már több párt jelvényét rejtegető, „menedzser-típusú” csodagyerekek, akik, Isten uccse, valamiféle kiképzést kaphattak a közvagyon trükkös, de állítólag törvényes szétlopásából... akkor aztán a műsorkészítőket kezdték vágni, mint a répát. A maguk szempontjából igazuk volt: a Magyar Televízió még szétlopkodva, lepusztítva sem volt használható a liberális ihletű demokratikus berendezkedéshez szükséges globalizált konzumidióták tömeges képzéséhez. Mivel épp elértem a nyugdíjkorhatárt, nem az utcára kellett mennem, szerencsém volt.

– *És akkor vissza a prózához...*

– Igen, de nem egyenes vonalban. Említettem, hogy – most nevezzük így: a szövegirodalommal filmesként nem volt mit kezdeni, csak úgy félszemmel (negyed szemmel?) figyeltem oda, gondoltam: ez most a divat, szórakoznak a fiúk, majd kinövik. Mikor szabad lettem, és felmértem

– a hivatalos, posztmodernben tobzódó? – terepet, láttam: na, ide se kell betennem a lábam...

– *Miért?*

– Hát... ha valami divat, legyen kissé habókos. Ideológiák által előírt egyformaság, az éppen kormányon lévő pártok hízelgő kiszolgálása már aligha nevezhető divatnak, az már valami más. Ép eszénél maradva az ember nem ül be szervezett hamiskártyás társaságba játszani. Meg bele is fásultam, talán még bele is undorodtam az úgynevezett közéletbe. Gondoltam: majd még több időt töltök Nagymaroson, már csak kertész leszek, fát nevelek, a napfelkeltéket és a madárdalt nem tudom megunni, hosszú téli estéken majd kertészeti és művelődéstörténeti könyveket olvasok, zenét

hallgatok, ez nagyon is jó és elég is lesz nekem, a „dicsőség” utáni vágyaimat bőven kielégítve pályafutásomat befejeztem. Aztán egy idő után egyszer csak elkezdtek jönni a mondatok. Csak le kellett írnom őket. Biztos vagyok benne, ebben közrejátszott, hogy megérkeztek unokalánykám: a bennem lakó, kiégett, öreg mesemondó még nekik is el akart mondani valamit.

– *Apropó Nagymaros... a Börzsöny, a Dunakanyar, a Sziget, a Naszály... szomorúan látom, mindezek arra a beígért másik beszélgetésre maradnak.*

– Inkább talán egy harmadik beszélgetés témái – vannak olyan fontosak és érdekesek. Úgy hiszem, a természet gyönyörűségei és titkai iránti vonzalom, hasonlatosan mondjuk a zene irán-

ti fogékonysághoz, mindenkiben valamilyen mértékben jelen van, ám míg az egyik a Boci-boci tarka fésűn való előadásáig jut el, a másik képes a Kunst der Fuge összes darabját fejből lejátszani. S mint minden adott képesség, tudatosan ez is fejleszhető. Engem mindig is jobban érdekelt egy

Unokáim, Réka és Sarolta

imádkozó sáska, mint mondjuk egy aktuális kultuszminiszter. Viszonyom hozzá, bátran mondhatom, érzéki: pórusaimon át érzem, hogy bár gyarló mivoltom miatt kénytelen vagyok az ember teremtette világban nyüzsgönni, létezik egy tágasabb, időtlen és végtelen világ, s ennek éppúgy része vagyok, mint az emberi közösségnek. Ha vagyunk elég bátrak hozzá, és megtanulunk egónkat levette felszívódni benne, a nem emberi értelem bizonyosságához, sőt: erőforrásaihoz jutunk. Mindez talán, az emberi kicsinység világában misztikusnak hallik, de nem az, tapasztalható tény. Egyébként most kezdem összeszedgetni a Dunakanyar környékén játszódó, ide vonatkozó írásaimat, ha sikerül egy kötet-

ben megjelentetni, szeretettel meghívlak és meghívok mindenkit az olvasására.

– *Akkor végül: valamiféle ars poetica...?*

– Tanult barátaim az efféléket szépen és emelkedetten tudják megfogalmazni... Megpróbálom egy hasonlaltal: azt mondják, ha valaki

lezuhan a harmincadik emeletről, zuhanás közben leperreg előtte az egész élete. Tegyük fel, így van – de biztos vagyok benne, hogy az iszonyatosan gyorsan pergő életpillanatok között nincs olyan kép, amelyben sorban áll egy áruházi pénztár előtt, vagy hosszan üldögél egy orvosi előszobában. Életünknek vannak kivételezett pillanatai, amelyek akár tudunk nélkül is beleégnek a lelkünkbe, évek vagy évtizedek után már a felejtés

sötétjéből is visszatérően felbukkanak: ennyi az emberi Élet. Azok a létünk racionalitásához nem tapadó pillanatok, amelyekben valamilyen más dimenziókban vérzett a szívünk, vagy suhintásnyira boldogok voltunk. Minden más csak hulladék-időtöltés. És csak ezekről szólnak a maguktól, belülről megszólaló mondataim. A többi nem érdekel. Azt hiszem, vagyok olyan gyakorlott és képzett író, hogy mondjuk, ha bezárnának egy szobába, ahonnan addig nem jöhetnének ki, míg egy elfogadható novellát nem írok, akkor nemcsak hogy nem halnék éhen, de be sem pisilnék... de hát minek ilyeneket írni? A vastag könyvek, még ha senki se olvassa őket, ugyan irodalmi tekintélyt adnak, de mire nekem a világi tekintély?

Urbán Péter